

Dóla Mónika: *Módszertani útmutató a magyar nyelv tanításához*

Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó,
Budapest, 2021. 170 p.

Dóla Mónika könyve a Károli Gáspár Református Egyetem és a L'Harmattan Kiadó gondozásában megjelent *Magyarnyelv-tanári segédkönyvek* című sorozat utolsóként megjelent tagja. A sorozatot Nádor Orsolya gondozza; első köteteiről Szépe Judit írt ismertetőt (2019).¹ Az elektronikusan is letölthető kötetek² a magyar mint idegen nyelv tanára szakirányú pedagógus továbbképzések kötelező irodalmi, és a gyakorló MID-tanárok számára is hasznos információkkal szolgálnak. Ahogyan Nádor Orsolya a kötetekhez írt előszavában megjegyzi, mind a sorozat, mind az új kötet hiánypótló jellegű: viszonylag kis terjedelemben foglalják össze a MID-tanári szakmához elengedhetetlen ismereteket korszerű szaktudományos kontextusban.

Jelen kötet jól illeszkedik az eddig megjelent könyvek sorába, ugyanakkor több is annál: míg a többi módszertani témájú kötet egy-egy részjelenséget kiemelve foglalkozik szakmai kérdéseivel (például Kovács Tünde (2019) a nyelvi játékokkal, Schmidt Ildikó (2019) pedig az alfabetizációval), addig ez a kötet szintetizáló jellegű, a tanítás-tanulás osztálytermi gyakorlatának minden fontos aspektusát egységes keretbe ágyazva vizsgálja. A kötet előszavának tanúsága szerint a sok éves tanítási tapasztalattal rendelkező szerző arra vállalkozik, hogy „bemutatja azokat a nyelvpedagógiai megfontolásokat és alapelveket, amelyekre napjaink magyar (mint idegen) nyelv tanítása épülhet a tervezéstől az értékelésig, és módszertani javaslatokkal szolgál a tanítási-tanulási folyamat egyes fázisaihoz a magyar (mint idegen) nyelv (leendő) tanárai számára” (Dóla 2021, 7).

A kötet nagy erénye, hogy már felépítése is követi a könyvben megfogalmazott elveket: az alfejezetek – a sorozat többi kötetétől eltérően – ráhangoló gyakorlatokkal kezdődnek, amelyek előkészítik a szöveg feldolgozását, a tanárjelöltek előzetes tapasztalatait hívják elő. A kérdés feldolgozását elősegítve a szerző a munkaformát is megadta, így a könyv nagy segítséget ad a MID-tanárképzések oktatóinak is. Bár az alfejezetek végén található ellenőrző kérdések jobbra szorosan annak tartalmára vonatkozó, ismeretet összefoglaló kérdések, a szerző a ráhangoló feladatokhoz hasonló, kreatív „utólagos feladatok”-kal is ellátta a fejezeteket. Ezekből a reflexiót segítő kérdésekből lehetett volna több is, mindenesetre az egyes alfejezetek így is kerek egészet alkotnak. Tekintve, hogy a MID-tanári képzés egyelőre (sajnos) csak posztgraduális formában teljesíthető, ez a tankönyvi struktúra azt is üzeni, hogy felnőttnek tekinti az olvasóit, akiknek lehetnek már tapasztalataik a nyelvtanítás világában. A MID szakos pedagógus továbbképzés volt résztvevőjeként, majd a képzés egyik oktatójaként nem tudok elég hálás lenni ezért a gesztusért, ami egyelőre nem feltétlenül jellemzi a magyar egyetemi jegyzeteket.

A vállalásához híven a könyv a szakmódszertan széles spektrumát felöleli: az első fejezet előkészíti, megalapozza a 2. nagy fejezetet, és a magyartanítás kontextusát mutatja be, elsőként a nyelvtanuló és nyelvtanár szemszögéből. Az első alfejezetek jól kiegészítik Nádor (2018) a sorozatban megjelent kötetének fejezeteit, amelyekben részletes képet kapunk arról, hogy kik és miért tanulnak és tanítanak magyarul. Dóla Mónika tankönyvi fejezete tágabb kontextusba helyezi a kérdést. Korszerű, főként angolszász nyelvpedagógiai szakirodalomra támaszkodva beszél nyelvézékről, az idegen nyelv tanulásának motivációiról, nyelvtanulási

¹ http://epa.oszk.hu/01400/01467/00017/pdf/EPA01467_thl2_2019_01-02_135-145.pdf

² A sorozat kötetei az alábbi linkről tölthetők le:

<https://btk.kre.hu/nyelveszet/index.php/hungarologiai-kutatocsoport/magyarnyelv-tanari-segedkoenyvek>

stratégiákról, tanulótipusokról, illetve gyermek és felnőtt nyelvtanulásának különbségeiről. A könyv koncepciójának megfelelően a fejezetek általános (nyelv)pedagógiai bevezetője után tér ki a magyar mint idegen nyelv tanításának kérdéseire, illetve sokszor maga az alfejezet is úgy épül fel, hogy a MID-ben releváns kérdésekre fókuszál. Például ezért tárgyalja jóval részletesebben a felnőttek nyelvtanulásának jellemzőit. (A gyermekek nyelvtanulásáról lásd Nagyházi Bernadette és Schmidt Ildikó jelen sorozatban megjelent kötetét.)

Az első fejezet 3. alfejezetében röviden érinti a nyelvtanulás színtereit, majd *A nyelvtanulás célja* c. fejezetben lényegre törően mutatja be a nyelvtanítás nyelvelméleti háttere közül a formalista és a funkcionális megközelítést. A könyv deklaráltan a használatalapú funkcionalista megközelítés mellett teszi le a voksát, amelyet jóval részletesebben jellemez, és összeköti ezt a kommunikatív kompetencia nyelvpedagógiailag motivált modelljével (Dóla 2021, 32). A legújabb konstrukciós és korpusznyelvészeti eredményeknek megfelelően a szerző kiemeli a nyelv mintázatalapúságát, a többmorfémás interakciós rutinok szerepének fontosságát.

A tankönyv még ugyanebben a nagy fejezetben foglalkozik a tanulásszervezés kérdéseivel – nagyon röviden említve a kooperatív tanulásszervezést. Bár a fejezet lehetett volna terjedelmesebb, a szakirodalmi hivatkozások segítenek az olvasónak, hogy jobban elmélyedjen a témában, emellett a 2. nagy fejezet alfejezetei adnak konkrét gyakorlati javaslatokat az egyes készségek fejlesztésére.

Az első nagy fejezetben kapott helyet a tankönyvválasztás kérdése is. A szerző nagyon jól használható tankönyvválasztási szempontsorral kínálja meg a (leendő) MID-tanárt, amelynek alapján az a saját csoportjának, a tanulási céloknak megfelelően választhatja ki a taneszközt. Dóla Mónika könyvének nem lehetett célja a magyar mint idegen nyelvi tankönyvek történetének, illetve a ma használt tankönyveknek a részletes bemutatása. Tapasztalataim szerint a továbbképzés megfelelő kurzusán remekül fel lehet dolgozni a témát egyéni kiselőadások és kooperatív feladatok segítségével, ugyanakkor – különösen a történeti aspektus miatt – nem volna szükségtelen egy egyetemi jegyzet ebből a témából is. A folyamatosan változó tanulási környezet miatt érthető, hogy a tankönyvbe nem kerültek olyan digitális tananyagok és taneszközök, amelyek sikerrel alkalmazhatók a nyelvórán, illetve a hiányérzetet részben pótolja, hogy Kovács Tündének a sorozatban megjelent, a nyelvi játékokról szóló kötete (2019) számtalan remek internetes alkalmazást sorol fel. Ugyanakkor fontosnak tartottam volna legalább említés szintjén tárgyalni a megváltozott oktatási környezetet, az online oktatást és annak kihatását a nyelvtanítás tananyagaira és eljárásaira.

A könyv második nagy fejezete a tulajdonképpeni módszertan. Míg az első fejezet általánosabb bevezetőként funkcionált, itt előtérbe kerülnek a MID-szempontok. A II.1. nyelvszemléletről szóló áttekintő alfejezet után a tanulás tervezése áll az alfejezet középpontjában. A tömörsége miatt is kiváló összefoglalás bátran ajánlható bármilyen szakos (leendő) tanárnak, a MID-tanárok pedig a szemléletes gyakorlati példák miatt forgatják majd haszonnal a könyvet. Dóla Mónika példát mutat arra, milyen a jó célképzés, remek táblázatban hasonlítja össze a különböző nyelvi szinteken alkalmazható tanári beszédfordulatokat (Dóla 2021, 55), és konkrét gyakorlati tanácsokat ad például a jó táblakép elkészítéséhez. A szerző a tanóratervezés lépéseinek bemutatásakor ügyel arra, hogy ne csak egyféle modellt és/vagy óratervsablont emeljen ki, hanem többféle lehetőséget, szemléletet kínáljon a leendő tanároknak. Jól követhető, részletes táblázatokban, gyakorlati példákkal illusztrálja a legfontosabb kijelentéseket, és praktikus ötletekkel, javaslatokkal, például az óratervet áttekintő, a reflexiót segítő kérdésekkel segíti a (leendő) tanárokat.

A II. 3. alfejezet teszi ki a könyvnek több mint harmadát, itt kerülnek elő ugyanis a nyelvi tartalom közvetítésének és az egyes készséges fejlesztésének technikái, lehetséges eljárásai. Hogy nem a grammatika került a fejezet élére, hanem a lexika tanítása, csak részben jelöl fontossági sorrendet: a szerző több helyütt a lexika és a grammatika szétválaszthatatlanságát

hangsúlyozza, kiemelve a kibővített jelentésegységek szerepét. A konstrukciós nyelvészet szemléletének megfelelően a fejezet fő üzenete, hogy a magyarul tanulóknak nem egyes szavakat, hanem forma–jelentés párosokat kell megtanulniuk. A lexika tanításának kétféle útját is felvázolja, majd számos olyan eljárást ismerhetünk meg, amelyek az osztálytermi gyakorlatban hasznosak lehetnek. A szerző az egyes eljárások ismertetésekor gyakran él a felsorolás és a táblázatos összefoglalás lehetőségével, az egyes vázlatpontok mellé mindig konkrét példákat társítva, így a fejezetek jól strukturáltak, könnyen követhetők és jól érthetők. Nem törekszik teljességre, a grammatika tanításánál sem tárgyalja szisztematikusan a magyar nyelvi rendszer jellegzetességeit (erre a sorozat többi kötete vállalkozik, különösen Hegedűs Rita 2019-ben megjelent kötete), inkább szemléletmódot közvetít és formál, és egyedi példákon keresztül (ilyen a *-vAl* esetrag vagy a *van* ige szerepe) igyekszik rávilágítani az eljárások mögötti elvekre (mint például a polifunkcionalitás vagy a gyakoriság). A tárgyalt eljárásokban soha nem öncélú a grammatizálás: a nyelvhasználatra fókuszáló, a grammatikát a pragmatikával összekapcsoló szemléletet érvényesül. Így nem zavaró, hogy a szerző a pragmatika tanításáról már csak egy viszonylag rövid fejezetben értekezik.

A következő nagy egység az egyes nyelvi készségek tanításáról szól, kiváló összefoglaló táblázattal indítva a fejezeteket. A hallás utáni értés fejlesztésénél olvashatjuk a minden készségre vonatkozatható kijelentést, mely szerint az értésellenőrzés (és általában az értékelés) feladattípusai nem feltétlenül azonosak az egyes (rész)képessegek fejlesztésének gyakorlataival. A szerző ezután foglalkozik a mikro- és makrofeldolgozás, valamint az értésellenőrzés eljárásaival kiváló példákon keresztül, azután arra is kísérletet tesz, hogy az egyes eljárásokat a tanóra menetébe ágyazva is rendszerezze (az ESA-modellnek megfelelően motiváló, fejlesztő, aktiváló feladattípusok). A beszéd-készség fejlesztését tárgyaló részben is említi a mikro- és makrokészségek fejlesztését, nagyon szemléletes például a szerepjátékokat bemutató feladatötlet. A fejlesztési feladatokat itt az RJR-modellnek megfelelően osztályozza (ráhangoló–jelentésteremtő–reflektáló szakasz), majd az olvasásnál tér vissza ismét az ESA-modellre. Tekintve, hogy az olvasás is receptív készség, a hallás utáni értésnél elmondottakat nem ismétli a tankönyv, ugyanakkor remek gyakorlati példákkal illusztrált táblázatot kapunk az olvasási típusokról (Dóla 2021, 123). Az íráskészség fejlesztéséről szóló fejezet középpontjában az írás folyamatközpontú modellje áll, amely anyanyelvi órákon is jól használható.

A könyv utolsó fejezetei az óravezetés hibáiról és a visszacsatolásról szólnak. A szerző kiemelten foglalkozik a tanári beszéd kérdéskörével, ami különösen annak tükrében indokolt, hogy a MID-tanárok zöme anyanyelvi, és ekként valóban nem könnyű alkalmazkodni a diákok nyelvi szintjéhez. Az egyéb felsorolt problémás helyzetekre praktikus megoldási javaslatokat is ad a tankönyv, így a kezdő MID-tanárok sem kerülnek lehetetlen helyzetbe, ha például egy diák kellemetlenül érzi magát a tanórán. A szerző a visszacsatolás kérdéskörében mind a szóbeli, mind az írásbeli hibajavításhoz ad fogódzót, és azt az arany középutat képviseli, hogy a hibákat javítani kell, ha szisztematikusan fordulnak elő, és ha értelemzavaróak. Emellett árnyalt különbséget tesz a nyelvi szintekre vonatkoztatva is, kiemelve a haladóknál a folyamatos beszédprodukciónak elvárását (és az utólagos hibajavítás szükségességét). A teszteléssel kapcsolatban rövid és tömör összefoglalót ad. (A téma részletesebb kifejtésével M. Pintér Tibor és Wéber Katalin 2019-ben megjelent kötete szolgál.)

Összefoglalva elmondható, hogy Dóla Mónika módszertani tankönyve jól strukturált, könnyen érthető, rövidege ellenére is tömör olvasmány, amelyet a számos gyakorlati példa valóban felhasználóbaráttá tesz. A kötet sok előnye közül kiemelendő a gazdag szakirodalmi háttér, amely további tanulási lehetőséget kínál az érdeklődő olvasónak. Szívből ajánlom, nem csak leendő MID-tanároknak.